

השטחים המוחזקים

- מדיניות ומעש

תת-אלוף ש' גזית

ללא זעזוע

אחת המשימות הבלתי צפויות שהוטלו על צה"ל תוך מהלכה של מלחמת ששת הימים הייתה לבנות ממשל צבאי בשטחים שנכבשו במלחמה: ברצועת עזה, בסיני, ביהודה ושומרון וברמת הגולן. שטחים אלה נפלו לידי כוחות צה"ל תוך כדי קרבות, ומייד צריך היה לדאוג לקיום הסדר והביטחון בהם, תוך כדי מאמץ להחזיר לתיקנה את הפעילות הכלכלית.

ככל שהתמשכה ישיבתנו בשטחים, כן התברר הצורך בקיומה של מערכת ממשל צבאי בעלת אורך נשימה, המשלבת את המשימה הצבאית, הנובעת מעצם נוכחותו של צה"ל בשטחים האלה, ואת התפקידים האזרחיים, בהם נדרש תיאום עם משרדי הממשלה השונים.

אך טבעי הוא, כי ניתן היה לצפות למשברים חריפים, אשר עלולים היו להתבטא בחוסר שליטה מעשית של הממשל הצבאי ובתקלות חמורות באספקת שירותים ומצרכים לאוכלוסייה. למרבה הפלא — לא היו כל אלה, להיפך, ניתן להצביע על הישגים מעשיים בניהול הממשל הצבאי. מן הראוי לנתח תופעה זו, ולבחון את הגורמים אשר איפשרו את השגת הישגים אלו או הקלו עליהם.

הגורם הראשון, ואין לישראל או לממשל הצבאי יד וחלק בו, הוא אופיים החקלאי והפרימיטיבי של המשק והחברה בשטחים שנכבשו. אין כל חידוש בעובדה שחברה — ככל שהיא מאורגנת ומפותחת יותר, ככל שיש לה מערכת שירותים מתקדמת ומשוכללת — כן פגיעה היא יותר לכל זעזוע חיצוני.

ביהודה ושומרון היוו החקלאים כ-50% מכלל המועסקים, בעוד שעובדי התעשייה והמלאכה היוו כ-13%, העובדים בשירותים — כ-22% והעובדים בבניין — כ-8%.

ברצועת עזה מנו החקלאים כ-30% מכלל המועסקים, עובדי השירותים — כ-30%, ואילו בתעשייה ומלאכה עסקו 2%, ובבניין — 2%.

המלחמה והחלפת השלטון לא פגמה במערכת החיים הסדירה של האוכלוסייה. האיכר המשיך לעבד את אדמתו, כאשר הוא ממשיך ומספק את עיקר צרכיו היומיומיים. אף לולא שיקמנו את המינהל ואת התעשייה המקומית, גם אז לא היה המשבר חריף.

בהמשך ישיר לגורם ראשון זה באה תופעה שנייה — מיעוט נזקי-מלחמה בסקטור האזרחי. הקצב המהיר של הקרבות, אשר הצטמצמו לאורך עורקי התחבורה העיקריים, וריכוז הפגיעות והנזקים במתקנים וביחידות צבא — השאירו את האינפרא-סטרוקטורה הקיימת בשטח כמעט בלתי נפגעת. והתוצאה — במרבית המקומות צריך היה רק לשוב וללחוץ על „מתג“ וכבר נתחדשו הספקת החשמל והמים, וכל יתר השירותים. יתר על כן, לא היה צורך להשקיע כוחות ואמצעים עצומים בשיקום הריסות, דבר המקובל במרבית האזורים בעולם, אותם שוטפת סערת מלחמה.

עלינו למנות כאן את אחד ההישגים הראשוניים והחשובים של ההשתלטות הצבאית. לא רק שלא נגרם נזק כבד, תוך כדי מהלך הקרבות, אלא שהשלטון הצבאי הצליח להשתלט ולמנוע גם נזק כבד של התפרקות והתפרעות בעקבות הלחימה. שמירה שהוצבה על אתרים קדושים ועל מתקנים חיוניים, מחד-סומים שמנעו ביזה ושלל, צעדים תקיפים שנקטו להענשת המתפרעים והעבריינים — כל אלה תרמו את חלקם לתוצאה הסופית.

הדברים לא היו מתוכננים ולא היו מוכנים מראש. הם הושגו בעיקר בזכותו של גורם שלישי — כושר האילתור והגמישות המאפיינים כל-כך את צה"ל. הדיווח המהיר על ההתפתחויות שבשטח, ההחלטות המתאימות בדרגי הפיקוד, הביצוע המידי — הם שיצרו את התופעה הכוללת של השתלטות מסודרת, תוך מיעוט זעזועים.

תכונה זו, של אילתור וגמישות, בלטה עוד יותר משהגיע הדבר לארגון החיים התקינים בשטחים. כל פגם במבנה המפקדות ובהרכבן; דרגים מיותרים; הצורך להחליף מפקדים, אנשי מילואים, שחזרו לחייהם האזרחיים — כל אלה בוצעו בזריזות ובמהירות. ואולי חשובה מכל העובדה כי מייד עם הפסקת האש, הפך נושא הממשל והמינהל האזרחי למאמץ מרכזי של צה"ל ומערכת הביטחון, עד לצמרת שבראשם.

מן הדיו למנות כאן את פעולתם של משרדי הממשלה השונים. אלה, עוד יותר מצה"ל, מצאו עצמם מופתעים נוכח המציאות החדשה, מציאות אשר מעולם לא בנו עצמם לקראתה. אולם עד מהרה התארגנו, ורובם ככולם הציבו את אנשיהם לתפקידים שנדרשו מהם ונערכו למשימה החדשה.

ולבסוף, במידה לא קטנה הקלה עובדת הצמידות הטריטוריאלית של השטחים שנכבשו לשטח המדינה שמלפני המלחמה, והקיר-בה המיידית למרכזי הממשל והמינהל הישראליים. המנסה לעשות גזירה-שווה לבעיות הממשל הצבאי של בעלות-הברית לאחר מלחמת העולם השנייה, טועה טעות גדולה. הריחוק הגיאוגרפי (לרוב — מעבר לים) חייב את הללו להקים בשטחי הממשל מערכות שלטון עצמאיות לחלוטין, עם יחסי גומלין מסורבלים ומסובכים בין מערכות אלה למדינות-האם. בתנאים שלנו לא היה כל קושי לכפוף את האזורים החדשים ישירות להנהלות המשרדים והמוסדות השונים ובכך להשיג גם חסכון, גם יעילות וגם מהירות בהחלטה ובביצוע.

אזורי הממשל

מלחמת ששת הימים הביאה את צה"ל לקווים חדשים, כאשר בשליטתו שטח נרחב נוסף, לעומת 26,000 קמ"ר שטחה של ישראל ה„קטנה“ (תוספת של כ-70,000 קמ"ר). בתוך שטח זה מצויה אוכלוסייה של כמיליון נפש, כפי שהוכיח מפקד האוכי-לוסין שביצענו בשטח (באיזור ירושלים המזרחית, אשר היה לשטח ישראלי, עוד כ-70,000 נפש).

טריטוריה ואוכלוסייה זו מאורגנים בארבעה מרחבי ממשל: מרחב רמת הגולן — בצפון, יהודה ושומרון — במרכז, רצועת עזה וצפון סיני — בדרום, ומרחב-שלמה — בדרום סיני.

מרחב שלמה

דומה במידת-מה לרמת הגולן. אף כאן מדובר בשטח ריק ושומם ובאוכלוסיה דלה ביותר. עם זאת, יש גם נקודות שוני ברורות:

ראשית, בחיי היום-יום אין כמעט במרחב זה בעיה צבאית-הגנתית. חצי האי, הוא-הוא המרחב, מוקף ים ממזרח וממערב, ואילו כלפי צפון גובל המרחב עם טריטוריה ממשלית אחרת — הטריטוריה של צפון סיני.

שנית, אופיו המדברי של השטח אינו מאפשר כאן כל הש-תלטות „קונבנציונאלית“ של היאחזויות חקלאיות. אין כאן אדמות ואין כאן מים. אם ניתן להקים כאן מאחוזים „מאוז-רחים“, הרי שיוכלו אלה להיות מסוג אחר לגמרי מאשר בחלקי ארץ אחרים (לדוגמה: מתקני נופש ותיור).

ושלישית, על אף מספרה המוגבל של האוכלוסיה המקומית (8,000 נפש), אין התושבים הנוודים שבמקום מסוגלים לספק את צרכיהם ולפרנס את עצמם מחמת צחיחותו של השטח. השלטון (כך נהגו גם המצרים) חייב לתמוך באוכלוסיה על-ידי הספקת עבודה יזומה וחלוקת מזון ומצרכים חיוניים אחרים.

יהודה ושומרון

השטח המאוכלס ביותר מבין שטחי הממשל — המונה כ-600 אלף נפש (למעט תושבי ירושלים המזרחית). אף על פי כן, אין הבעיות היסודיות הכרוכות בניהול השטח והאוכלוסיה באיזור זה קשות במיוחד.

בעקבות המלחמה, נפגעו כאן שלושה ענפים: ענף הבנייה שותק בגלל אבירת חוסר הביטחון, קשיי מימון והגירת תושבים רבים מזרחה; חלק מהמועסקים במינהל, שהיה קשור במרכז שברבת-עמון נשאר מחוסר עבודה, בחלק מן המקרים נתמלא החלל הריק על-ידי השלטון הישראלי, ואילו באחרים עדיין משור-

השיקולים לחלוקה זו היו שניים:

● **חוק ומשפט.** בידינו שטחים שהיו שייכים — מבחינת החוק והמשפט ששלטו בהם — לארבע מערכות שונות: רמת הגולן — לחוק הסורי; יהודה ושומרון — לחוק הירדני; רצועת עזה — לחוקי ארץ-ישראל המנדטורית, בתוספת תיקונים מצריים, אלה או אחרים; וסיני — בה קיים היה חוק מיוחד לסיני (אף הוא שונה מן החוק המצרי הבסיסי).

● **פיצול הנטל.** הקצאת ממשל לכל אחד משלושת הפיקודים המרחביים הביאה לחלוקת המשימה החדשה בין המפקדות השונות מבלי להעמיס יותר מדי על גוף אחד, תוך שמירת הקשר בין נושאי הממשל החדשים למשימות הצבאיות הרגילות.

מה מייחד, מה מאפיין ומה מבדיל כל אחד מארבעת האזורים הללו:

רמת הגולן

כאיזור ממשל, כפופה לפיקוד הצפון של צה"ל. מרבית התושבים הערביים אשר ישבו ברמה, נמלטו תוך כדי הקרבות. צה"ל קיבל לידי שטח ריק כמעט לחלוטין מתושבים. מעט האוכלוסים שנותרו — כ-7,500 נפש — הם דרוזים, הממשי-כים לנהל את חייהם המסורתיים בכפריהם. מבחינת המינהל האזרחי אין שטח זה מציב בעיות רבות וחמורות. להמחשה, כדאי אולי לציין כי בשטח הופעל רק לאחרונה בית-דין, בראשותו של שופט שלום מישראל, שעה שגברה הפעילות האזרחית הישראלית באיזור, ותבעה מוסד שיפוטי שיטפל בבעיות המתעוררות.

הבעיה המרכזית של איזור זה היא צבאית שגרתית. זהו איזור ספר, אשר מעברו השני מרוכז הצבא הסורי ויש להחזיק בו ולשלוט עליו — הן למניעת מתקפה סורית סדירה, והן למניעת חדירה והסתננות, אם למטרות חבלה ואם להסגת גבול.

וכאן, שלא כמו ביהודה ושומרון — מרביתם מקרי סעד ברורים.

פליטי עזה, כמו כל תושבי הרצועה, הוחזקו במשך 20 השנים האחרונות בתנאים של הסגר כמעט מוחלט, כאשר לא ניתנה להם אפשרות לצאת ממנו, אף לא למצרים, ואף לא לביקור. אולם לא רק תושבי המחנות מהווים היום בעיה. גם לגבי התושבים הקבועים ברצועה, יצרה מלחמת ששת הימים משבר כלכלי קשה. נצטרפו יחד מספר גורמים שהביאו לכך:

● חלק גדול מן העובדים בעזה איבד את מקורות פרנסתו. כוח החירום של האו"ם ומתנות הצבא המצרי היו מקור תעסוקה לעובדים רבים, שנותרו ללא מעביד. ציבור אחר של מפרנסים היו אלה ששירתו ביחידות צבא שחרור פלשתינ. אלה מהם שלא נסוגו בימי המלחמה למצרים יחד עם הכוחות המצריים נשארו ברצועה ללא מקור הכנסה.

● נמל עזה שימש למעשה כנמל חופשי, והיווה מקור להברחתן של סחורות מותרות למצרים כולה. עצם ההברחה בוצע אמנם באמצעות אנשי צבא מצריים, אך מספר ניכר מתושבי הרצועה נהנה משגשוג זה.

● הניתוק עם מצרים (שלא כמו ביהודה ושומרון לגבי ירדן) הוא מוחלט. היה, איפוא, צורך בשינוי מוחלט של מקורות האספקה, היבוא והיצוא של הרצועה.

תקים אותם תחומים, אשר טרם חידשו פעולתם — כגון סניפי הבנקים הערביים. ולבסוף — הירידה התלולה בענף התיירות, שספק אם צפויה בו התעוררות כל עוד לא יחזרו חיים שקטים ותקינים לאיזור. אף על פי כן, פגיעה מלחמת ששת הימים אך כמעט בכלכלתה ובאורח חייה של אוכלוסייה זו. מרבית התושבים הם חקלאים, אשר המשיכו בעבודתם באין מפריע. על אף סמיכותה של המלחמה (יוני) לעונה החקלאית נעשו כל הסידורים כדי להמשיך בשיווק מסודר ותקין ככל האפשר של התוצרת. ואכן, התנהלו הדברים כמעט ללא תקלה. מפעלי התעשייה המלאכה אף הם חידשו עבודתם עד מהרה, כשהם מוצאים שוק לתוצרתם. הן בשטחי יהודה ושומרון והן בשווקים שממזרח וממערב.

כמה עשרות אלפים מאוכלוסי יהודה ושומרון הם תושבי מחנות פליטים. אך מושג זה, "תושב מחנה פליטים" אין פירושו בהכרח אדם הזקוק לפתרון מעשי לבעייתו. רוב רובם של מחנות הפליטים אינם אלא מעין "מעברות" הסמוכות לערים ולמרכזים, ואשר תושביהן מועסקים בעבודה בסביבה הקרובה באופן קבוע.

רצועת עזה וצפון סיני

אין ספק כי אוכלוסיית רצועת עזה וצפון סיני היא היחידה המהווה בעיה מעשית. מספר הפליטים כאן הוא כמאתיים אלף

הדגים האדמיניסטרטיביים

המטפלת בבעיות בתחום המדיני והביטחוני, וועדת המנכ"לים לעניינים כלכליים, המטפלת במכלול השאלות האזרחיות והכלכליות.

הביצוע עצמו מתרכז ביחידה לתיאום הפעולה בשטחים אשר במשרד הביטחון, ובמטה הכללי של צה"ל — במחלקה לממשל צבאי. שני גופים אלה הם הקובעים את ההוראות המעשיות לביצוע — הראשון בתחום האזרחי-כלכלי והשני — בתחום הצבאי-ביטחוני.

לראש כל איזור ממשל מינה הרמטכ"ל מפקד צבאי, המשמש על פי החוק והמשפט, כראש לאותה "מדינה". מפקד זה מפ" עיל מפקדה ומטה, ממש ככל מפקד אחר בצה"ל. עם זאת שונים מפקדה ומטה אלה מהנהוג בכל יחידה צבאית רגילה. המפקדה באזורי הממשל מחולקת לשתי זרועות: הזרוע הצבאית-ביטחונית וזרוע המינהל האזרחי. בראש שתי הזרועות גם יחד מוצבים אנשי צבא, או אזרחים שגוייסו לצורך זה לצה"ל. אלה כפופים בכל, כקציני מטה, למפקדם. בזרוע הצבאית מצויים אגפי המטה הצבאי המקובלים — אג"מ, שלי-שות ואפסנאות, ומתחתם, קציני המטה המקצועיים השונים. הזרוע האזרחית בנויה בדרך כלל שני ענפים — ענף כלכלה וענף שירותים. בכל מפקדה באיזור ממשל ניתן למצוא את "קציני המטה", שהם נציגי המשרדים הממשלתיים השונים הפועלים, כל אחד בתחומו הוא, באותו איזור מימשל. ענף

בהתאם לחוק, מינה צה"ל מפקדים צבאיים על כל אחד מארבעת האזורים הממשליים. עם זאת, ברור וטבעי כי האחריות על כל הנעשה בשטחים אלה היא על ממשלת ישראל. אנו מבחינים, למעשה, בארבעה דרגים, או רמות, של אחריות וטיפול בנושא: רמת הממשלה — להתווית המדיניות; רמת המשרדים והמטה הכללי — הנושאת באחריות הכוללת לביצוע; רמת מפקדת האיזור הצבאי — הממונה על כל הפעולות באותו איזור; רמת נפת הממשל — האחראית למגע היומיומי בשטח.

ברמת הממשלה אנו מוצאים ועדת שרים המופקדת על עיקר הבעיות הקשורות בהחזקת השטחים בראשות ראש הממשלה. ועדה זו הוקמה באוגוסט 1968 והיא הוקמה כדי לרכז את הטיפול, שפוצל עד אז בין מספר ועדות שרים. עם זאת, גם כיום, אין כמעט ועדת שרים אשר לשולחנה לא מגיעים, או עשויים להגיע, נושאים הקשורים לענייני הממשל והשטחים המוחזקים. כך הדבר, למשל, בוועדת השרים לענייני ביטחון, בוועדת השרים לענייני כלכלה, בוועדת השרים המיוחדת לענייני ירושלים, לשמירת המקומות הקדושים ועוד...

כאמור, עוסקים הממשלה וועדות השרים בעיקר בהתווית מדיניות עקרונית. בעיות הביצוע מתרכזות בדרג נמוך יותר. קיימות לצורך זה שתי ועדות בין-משרדיות העוסקות בפעולה השוטפת ובכל הבעיות המעשיות המתעוררות כמעט מדי יום-ביומו. אלה הן הוועדה לתיאום הפעולה בשטחים המוחזקים,

הכלכלה מרכזה את פעולות המשרדים הכלכליים — כגון האר- צר, מסחר ותעשייה, חקלאות ועבודה, וענף השירותים את החינוך, הסעד, הבריאות, הדואר וכו'.

בעבודתם של "קציני מטה" אלה ובדרך הפעלתם דמיון רב למה שקיים ומקובל לגבי קציני מטה מקצועיים בכל מפקדות צה"ל. גם כאן ברורה כפיפותם הפיקודית — דרך ראש הענף המתאם — למפקד כוחות צה"ל באיזור, ואילו זיקתם המקר- צועית היא למשרד-האם האזרחי, המנחה את קצין המטה בכל הבעיות שהוא מטפל בהן.

ולבסוף — אין לדבר על המפקדה והמטה הממשלי מבלי להזכיר את היעוץ המשפטי. מעמדו של זה, בדרך כלל, מכובד ועצמאי, כאשר כל קציני המטה נזקקים לעצתו בעבודתם.

הטיפול המעשי בשטח מתבצע באמצעות מפקד הנפה הצבאי. גם במפקדת המפקד הנפתי קיימים זרוע צבאית וזרוע אז- רחית. הזרוע הצבאית היא המופקדת על הביטחון הסדר שבמרחב הנפה, כאשר לרשותה עומדים כוחות צבא ומשטרה לביצוע המשימה. כאן נעשה התיאום המעשי בין השלוחות הביטחוניות השונות. הזרוע האזרחית עוסקת בהוצאת רש- יונות, בטפסים וכיוצא בהם, ובריבון מופקדת על הפעלת כל

המערכות המשקיות והאזרחיות שבשטח. התקציב העומד לרשות השטחים המחוזיים הוא חלק נפרד בתוך תקציב הביטחון. תקציב זה הוכן ועובד במקביל — על- ידי כל אחת מן המפקדות, אשר העריכה את צרכיה היא לשנה הקרובה, ועל-ידי כל אחד ממשרדי הממשלה, אשר ניתח ותכנן את צרכי פעולות משרדו בכל אחד מן האזורים הממשליים.

מובן מאליו, כי הפעילות בשטחים המחוזיים, ממש ככל גורם אחר, עוברת תחת שבט הביקורת של משרד מבקר המדינה. אנשי משרד מבקר המדינה היו כמעט בין הראשונים אשר נכנסו לעבודה בשטחים בצמוד לכוחות צה"ל. מאז מלווה הביקורת את התחומים השונים של הפעילות המשקית והאז- רחית שבשטחים. ואכן, בדו"ח המבקר, אשר הוגש לשולחן הכנסת, נכלל כבר פרק גדול על הביקורת בשטחים. נוסף למבקר פועלת בשטחים יחידת הפיקוח המשקי למערכת הבי- טחון, המטפלת בעיקר במפקדות עצמן ואופן פעולתן. בשנה האחרונה הוקמו יחידות ביקורת מיוחדות — ליד כל מפקד איזור — אותן יכול הוא להפעיל לנושאי ביקורת לצרכיו הוא, ועל פי שיקוליו שלו.

תקציב השטחים והנטל הכלכלי

שלא כפי שניתן היה לשער מראש אין החזקת השטחים ואוכ- לוסייתם מהווים נטל כבד — תקציבי או כלכלי — על המשק הישראלי. מסייעים לנו בכך, שוב — אופיו הפרימיטיבי של המשק החקלאי בשטחים, רמת השירותים המוגבלת והנמוכה שהיתה נהוגה בשטחים לפני בואנו, והתרומה המיידית של אוכלוסיית השטחים לגבי המשק הישראלי.

תקציב ההוצאות לכל השטחים (כולל רמת הגולן ומרחב שלמה) לשנת 1969/70 מסתכם ב-162 מיליון ל"י. תקציב זה כולל, כמובן, רק את ההוצאות האזרחיות בכל אחד מן האז- רים (לרבות ההוצאות של החזקת המשטרה ובתי הסוהר), אולם איננו כולל את ההוצאות צה"ל בקוי הפסקת-האש, או הוצאות של יחידות צבא אחרות אשר עברו אחרי המלחמה ונתבססו בשטחים המחוזיים.

להלן פרוט תקציב זה, בהשוואה לפרוט תקציב ההוצאות לשנת 1968/69 (במיליוני ל"י):

יחודה ושומרון	1968/69	1969/70	התוספת
יחודה ושומרון	86	90	4
רצועת עזה וצפון-סיני	43	53	10
רמת הגולן	6	9	3
מרחב שלמה	1	2	1
הוצאות כלליות וררבה	4	8	4
סה"כ	140	162	22

סעיף ההוצאות הכלליות והררבה אשר גדל לכאורה בשנת 1969/70 צומצם למעשה בשנת תקציב זו בלמעלה מ-7 מיליוני

ל"י. בשנת 1968/9 היו עדיין סעיפי רזרבה נפרדים כלולים בתקציבו של כל אחד מן האזורים. לעומת זאת מסתכם אומדן ההכנסות המקומיות בשטחים לשנת 1969/70 ב-39 מיליון ל"י בהשוואה ל-28 מיליון ב-1968/9. על אלה צריך להוסיף את ההכנסות של גביה בישראל — שמקורן ביבוא או בקניות של תושבי השטחים המשלמים את ההיסלם השונים במישורין דרך מנגנון מינהל ההכנסות הישראלי, הנאמדות בסביבות 30 מיליון ל"י. אולם בבואנו לנתח את המשמעות הכלכלית של החוקת השטחים למשק הישראלי חובה לזכור שלושה גורמים נוספים:

● הגדלת שוק הצריכה המקומי בעוד מיליון נפש. אמנם הרגלי הצריכה של תושבי השטחים ורמת חייהם רחוקים מלהשתוות למוצע הישראלי, אף על פי כן „מיצא“ כיום המשק הישראלי תוצרת

בשווי של יותר מ-200 מיליון ל"י בשנה לתושבי השטחים, ובוודאי שמספר זה עתיד עוד לגדול.

● הרחבת מוקדי המשיכה לתיירים, המתבטא בהארכת משך שהיה הממוצע של התייר בישראל ביומיים ויותר ומכאן — כמובן — גם הגדלת ההכנסות של ישראל במטבע זר.

● כניסת עובדים, תושבי השטחים, למעגל הייצור בישראל. יש לא מעט ויכוח לגבי המשמעות הערכית-חברתית של עבודת תושבי השטחים בישראל. אולם דומה כי אין חולקין על תרומתה הכלכלית המיידית של עבודה זו למשק הישראלי. כ-25 אלף איש עובדים כיום בישראל, בעיקר בענפי החקלאות והבניה. אולם תרומתם איננה רק בענפים אלה. זהו בעצם גורם חשוב המאפשר כיום לקיים את תנופת הפיתוח והייצור של המשק הישראלי במקביל ובנוסף למעמס הצבאי-ביטחוני הקיים.

הנחות יסוד למדיניות בשטחים

אולם בכך לא יצליחו להכריע את ישראל ורק יכפו עליה לנקוט בצעדי ביטחון, מניעה, ובענשים חריפים. ההנחה השניה שמתבקש התושב בשטחים להבינה היא, שישראל לא נכנסה למלחמת ששת הימים מתוך כוונות התפשטות ולא מתוך שאיפה לשלוט בערבים. נכנסנו למערכה הצבאית משום שהרעמדנו בפני בעיה הגנתית חמורה, שנאלצנו למצוא לה פתרון. השטחים שתפסנו נתפסו כמשלטי הגנה חיוניים לישראל, ולא בשל האוכלוסיה היושבת בתוכם.

בצורה ציורית ניתן לומר כי אותנו מעניין רכס הקרנטל, החור לש על ציר התנועה מיריחו לעבר ירושלים, ולא העיר יריחו שבבקעה, על כל אלפי תושביה.

ומכאן — או שתושבי השטחים יקבלו הנחות אלה וישלמו עמן — ואז ילך השלטון הישראלי לקראתם, וישתדל לאפשר להם חיים בלתי מופרעים ככל הניתן, או שהתושבים יחליטו, על אף חוסר ההגיון שבצעד כזה, לנקוט בדרך המרי הטירוור — ואז, כמובן, אל להם לצפות לכך שנגיב על כך במקל-נעום. תמציתה של המדיניות הישראלית בשטחים המוחזקים היא בפירוט של ברירה זו.

ההצעה הראשונה במדיניות הישראלית המובאת בפני התורשים היא להתיר ולאפשר חיים לאומיים ערביים. הן לא באנו לשטח משום שרצינו להפוך את האוכלוסיה ל„ציונית“ ולאור הבת ישראל. זכותו הברורה של כל ערבי להמשיך ולהיות ערבי לאומי בעל הכרה, מקיים מסורתו, דתו ולשונו, גאה על עברו ועל ההיסטוריה של עמו.

אין ישראל משלה עצמה שתוכל לכפות על מישהו כי יאהב אותנו, ובוודאי שאיננו מצפים כי מישהו יעשה זאת מתוך התרפסות, צביעות וכניעה. אם יש דבר המרתיע את הממשל הישראלי, הרי זה כל דבר שנודף ממנו שמץ של „קוויזלינג-גיות“. מדי פעם באים הערבים עצמם ותמהים על שום מה אין אנו נותנים, למשל, תמיכה לאותם ערבים המדברים בגלוי על פתרון של השתלבות עם ישראל. תשובת הממשל פשוטה — על תושבי השטחים להחליט בעצמם מהו הפתרון

תורת ההשתלטות על שטחי אויב מלמדת, כי כוח חלוץ של המפקדה, המיועדת לשלוט על השטח הנכבש ולנהלו, יתלווה אל היחידות המסתערות. כוח חלוץ זה התחיל למלא את תפקידו — תפקיד ההשתלטות האזורית — מן הרגע הראשון בו חדרו הלוחמים לאיזור.

שלב ההשתלטות הראשונית הושלם עד מהרה. לא חלפו ימים רבים והמהומה שככה. אלה מול אלה ניצבו הישראלים והערבים, אויבים ושונאים מתמול, כשהם נבוכים ותוהים כיצד תתגבשה מערכות החיים והיחסים בתנאים החדשים שנוצרו.

ישראל עומדת במערכה עקשנית להשיג הסדר בסיכוסך הערבי-ישראלי ולהגיע לפתרון של שלום מוסכם. מנקודת ראות זו אין החזקתנו בשטחים מהווה רק אמצעי סביל, קלף בו אנו מחזיקים על-מנת להביא את הצד שכנגד לויתורים. להחזקתנו בשטח, ובאוכלוסיה שבתוכו, יש גם משמעות פעילה ודינאמית. כאן אנו יכולים לנהל מדיניות היוצרת עובדות חדשות. הן בשטחים עצמם והן במכלול היחסים והקשרים בינינו לבין הערבים תושבי השטחים; ובדרך זו, בעקיפין, גם בינינו לבין הגוש הערבי המקיף את ישראל.

יתרונה הגדול של מדיניות זו בכך שהיא מותנית בראש וראשונה בנו — בעשיה ובמחדל, לחיוב ולשלילה. הממשל הישראלי הציג בפני הערבים בשטחים הנחות ברורות: ההנחה הראשונה שחייבים תושבי השטחים לקבלה היא שנסתים סיבוב מלחמה שלישי תוך עשרים שנה, והערבים יצאו מפסידים גם מסיבוב זה. עתה אנו עומדים במצב ביניים, כאשר אנו מצפים ל„סיבוב“ הבא — בין אם יהיה זה סיבוב של שיחות שלום (ואנו מקווים כי אכן יהיה) ובין אם יהיה זה, כפי שערבים רבים מקווים, סיבוב של מלחמה. מכל מקום, דבר שדומה כי אין חולקים עליו הוא חוסר היכולת של תושבי השטחים המוחזקים על-ידינו לשנות את גורלם הנוכחי בכוחות עצמם, ובוודאי לא בכוח הזרוע. אמנם נכון, יכולים הם לבחור במדיניות של התגררות, מרי וחבלות —

אין זה קל ונעים להמצא תחת שלטון זר. הנחה זו נכונה בכל המקרים, על אחת כמה וכמה בתנאים המיוחדים את המצב כאן:

- הפסקת האש מופרת השכם והערב, על-ידי צבאות ערב ועל-ידי ארגוני המחבלים במטרה ברורה למנוע את השלמת העולם עם המצב החדש שנוצר ועם הקווים החדשים שנקבעו ב-6 הימים ביוני.
- החלטות בין-לאומיות באו"מ מבטלות את סיפוח ירושלים ותובעות נסיגה ישראלית לקווים של 5 ביוני.

- המערך הצבאי הערבי שוקם, ושוב יש תקוות כי את „אשר נלקח בכוח ניתן יהיה גם להחזיר בכוח“.

- ההתערורות הפלשתינאית, כגורם מדיני וצבאי מהפכני, קרובה אל לב כל ערבי תושב השטחים.
- שטף דברי התעמולה וההסתה, זורם מכל אמצעי התקשורת המודרניים ונופל על אוזן שומעת; על אוזן שנתחנכה במשך 20 שנה לשנוא את ישראל, ושמעדיפה להאמין לכל דבר שיטנה ונאצה אשר ישלהב את הדמיון.

בתנאים אלה, מגמת הממשל הצבאי היא להילחם עד כמה שאפשר במגבלות, וליצור תנאים שיאפשרו ניהול חיים תקינים ונסבלים.

לצורך זה פועלת ישראל בשתי דרכים — הדרך האחת היא בתחום הכלכלי, והדרך השניה היא בכיוון הנורמליזציה של אורח החיים.

המדיני הרצוי להם. לא נכפה בכוח פתרון, אפילו נדמה כי הוא נוח ורצוי לנו.

הצעתנו השניה — חופש מחשבה וחופש ביטוי — קשה להם — לתושבים בשטחים המוחזקים, לתפסה. אין הם יודעים חופש ביטוי מהו ואין הם מאמינים כי כאשר אומרים אנו שיש להם הזכות להביע דעותיהם בחופשיות ובגלוי, אכן מתכוונים אנו לכך.

אין ספק בכך, כי תושבי השטחים המוחזקים חופשיים היום בהתבטאויותיהם לאין ערוך יותר משהיו בעבר, תחת שלטונם של חוסיין או של המושל הצבאי המצרי. אכן, בהזדמנויות שיש להם לפגוש ולשוחח עם כתב זר, מנצלים ראשי ערים ואישים אחרים חופש זה והם רואים עצמם „מחוייבים“ להטיח האשמות על „זוועות היהודים“. משום מה אינם מבינים, כי דווקא זכותם הבלתי מופרעת להתבטא כך, היא — יותר מכל דבר אחר — מציבה סימן שאלה גדול לגבי אמיתות טענוריהם.

דוגמה אופיינית לקו זה היא הנוהג לגבי דרשות הקאדים במסגדים. מדי יום ו' העמיד „קול ישראל“ את שירותיו והערביר, בשידור חי, את הדרשה ממסגד „אל אקצה“ בירושלים, וזאת ללא כל צנזורה מוקדמת. דוגמה אחרת הוא עתון „אל קודס“ המופיע בירושלים, ומשמש כלי ביטוי בלתי מצונזר לאוכלוסית ירושלים המזרחית והשטחים.

הכעילות הכלכלית ומטרותיה

נתנו — הן לטווח המידי והן לטווח הרחוק יותר. בטווח המידי, הבעיה העיקרית העומדת בפנינו היא המלחמה בפעילות המחבלים וסיכול הנסיונות למרי והתנגדות אחרים. טבעי הוא כי בתנאים הקיימים אין סיכוי לחסל ולבטל גילויים אלה

לישראל אחריות ברורה לדאוג למצב כלכלי נאות של אוכלוסיית השטחים. אף ללא כל כוונה מדינית מיוחדת הננו אחראים לתושבים בעצם היותנו השלטון האחד והבלעדי במקום. אולם לרווחה הכלכלית יש מוטיבציות נוספות מבחינה

יעוץ ישראלי
בשיטות השיווק
לחקלאי הבקעה

החלוטין. פעולות הטירור הערביות הן חלק בלתי נפרד כמעט מן הגוף של הסיכסוך הערבי-ישראלי, ואנו חיים עמן זה כמעט יובל שנים. המצב המדיני-צבאי הנוכחי רווי חומרי נפץ, אשר כל ניצוץ דיו כדי להביא להתפרצות של מרי ומעשי חבלה.

עם זאת, מהווים רוחה כלכלית ותעסוקה מלאה גורם מסייע חשוב לצמצום הבעיה ולאיתורה. בעיית הבעיות שלנו היא ליצור מחיצה בין האהדה הפאסיבית למחבלים וגילויי ההתנגדות לבין השתתפות אקטיבית בפעולותיהם. בנוסף לאמצעי הענישה וההרתעה — בהם עוד נעסוק בהמשך הדברים — כאן תפקיד נכבד לאמצעים הכלכליים. לא במקרה מתרכזת לאחרונה במידה רבה הפעולה בקרב צעירים בגילי בית-הספר או בקרב קבוצת "הצווארון הלבן", אותה קבוצה שהיא הנפגעת העיקרית מן השלטון הישראלי, ושאו מתקשים יותר מכל למצוא לה תעסוקה הולמת.

לכל תושב בשטחים יש אחריות קודם כל לביתו ולמשפחתו. הצורך למצוא את דמי הקיום, העיסוק הממלא את יומו ואינו מותיר זמן רב פנוי לפעילות בלתי חוקית, והמצב הכלכלי הטוב, שלו ושל בני ביתו, מגבירים את הסיכוי כי ירתיעו את הפרט ממעשי שטות ויעודדו אותו להמשיך ולנהל את אורח חייו הסדיר והרגוע. עד כאן — בטווח המיידי.

אולם בטווח קצת יותר ארוך מתעוררות בעיות נוספות, אשר המצב הכלכלי מהווה לגביהן מפתח.

מלחמת ששת הימים ביטלה למעשה את ה"קו הירוק" שהפך ריד בעבר בין שטח ישראל לבין השטחים המוחזקים כיום בידנו, ובאופן טבעי ובלתי-מנע הופכים אזורים אלה לקשור רים בישראל בכל צרכי המשק והשירותים שלהם. ככל שימשך מצב זה — ולא נראה כיום כל פתרון או מוצא אחר בטווח הקרוב — יקשה יותר ויותר לקיים בישראל רמת חיים שונה באופן קיצוני מזו שבשטחים. אם רוצים אנו למנוע התפרצות של לחצים סוציאליים, הרי הדרך היחידה היא לפעול באופן עקבי להעלאת רמת החיים ורמת השירותים של הברה זו.

נושא אחד — זו שאלת פליטי 1948. יחד עם השטח שכבשנו ואוכלוסייתו מצאנו שם כ-300 אלף נפש המוגדרים כפליטי 1948. אם מנסים קצת להעמיק ולבחון את המרכיבים המאפיינים את בעיית הפליטים והמקשים על פתרון והסדר סופי של מצוקתם, אנו מגיעים לשלושה:

- הבעיה המדינית. הפליטים תובעים החזרתם למקום מושבם, פשוטו כמשמעו, לביתם או לנחלתם ביפו, רמלה, לוד וכיו"ב. שום שיקום אחר — ולצורך זה אפילו לא שיקום במקום אחר בתחום גבולות ישראל שמלפני 5 ביוני 1967 — לא יוכל לספק את תביעתם.

● אורח חיים. לחיים במחנה הפליטים צביון מיוחד — החל באופן המגורים של הפרט ושל המחנה כולו, ועבור למנגנון ססוי"ת שאחראי לספק את כל מכלול השירותים במחנה — מנות סעד, שירותי בריאות וחינוך, שירותי נקיון וכיו"ב.

● רמת החיים. על אף הלחץ המדיני שהופעל דרך קבע על הפליטים, נעשה להם עוול רב אם נדמה לעצמנו שהעדיפו לשבת משך 20 שנה בתנאים עלובים אלה רק מתוך מוטיבציה פוליטית. כל אחד שרק יכול היה למצוא לעצמו פתרון אישי מתאים יותר — עשה כן. ואכן ניתן למצוא רבבות, אם לא מאות אלפים פליטים, שנטשו את המחנות ופתחו דף חדש בחייהם. מכאן שרוב רובם של תושבי המחנות — ברצועת עזה, לפחות — אכן חיים ממנות סעד וכמעט ואין להם הכנסה נוספת. דוירה על כך.

אין בידנו פתרון לשאלה הראשונה. כל עוד קיים הסיכסוך הערבי-ישראלי, כל עוד קיימים אלמנטים קיצוניים המאיימים על הפליט לבל ישלים עם כל פתרון פשרה — אל לנו להשתרש לעצמנו בסיכוי לשיקום ולפתרון בעיית הפליטים בשטחינו. לא כן המצב בסוגיה האחרונה. אם רק נאפשר זאת — יעדיף כל פליט ליהנות מעבודה מסודרת ומרמת הכנסה נאותה. מיום שפתחנו את לשכות העבודה ברצועת עזה בפני כל הפנץ — פליט כתושב — הולכים ונרשמים בלשכות אלה כל הנזקקים לעבודה, וכבר נרשמו כ-15 אלף איש במסגרת זו.

דומה כי מציאת פתרון תעסוקה מעשי לכל פליט היא משימה שבטווח הישג ידנו. כיום, מתמצית הבעיה במתן עבודה לעוד כ-10 אלף עובד בלבד.

הטיפול בבעיה השניה — בעיית אורח החיים — הוא קשה ומורכב יותר. כאן נכנסים ופועלים כבר גם מניעים פוליטיים ואינטרסנטיים — נגד חיסולו של המחנה בתור שכזה ונגד חיסולו של המנגנון הססוי"תי המטפל במחנות ואשר יש לו רצון חיים וקיום משל עצמו.

עם זאת, בעצם העלאת רמת החיים, במציאת תעסוקה קבועה וסדירה ושכר סביר המשווה את העובד, בן מחנה הפליטים, לכל תושב אחר בשטח, יש סיכוי רב כי תלך ותגבר הנטיה לשנות גם את אורח החיים, בין אם על-ידי יציאה מן המחנה ומעבר למקום מגורים חדש ואנושי יותר ובין אם על-ידי חיפוש דרך לשפר את אורח החיים במחנה עצמו.

ותפקיד אחרון לפעילות הכלכלית — איננו יודעים כיום מתי וכיצד ימצא הפתרון המדיני הסופי לסיכסוך הערבי-ישראלי, איננו יודעים היכן יעברו הקוים המדיניים אשר יפרידו בינינו לבין שכנינו. אולם ניתן לומר כבר היום, ובביטחון רב, כי כל הסדר מדיני שיושג לא יוכל להתקיים ולהחזיק מעמד, אלא אם כן תהיה מערכת מסועפת של אינטרסים — משני הצדדים — אשר תפעל ותלחץ להמשך קיומו של ההסדר. מערכת מסועפת כזו לא תושג בדרך של משא-ומתן. היא לעולם איננה פרי החלטה חד-פעמית. ניתן להגיע אליה רק באורח הדרגתי ותוך זמן ממושך.

הפעילות הכלכלית בין המשק הישראלי לבין משק השטחים כיום, עשויה לרקום קמעה-קמעה מרקם זה — על-ידי מפעלים בישראל המותנים באוכלוסיית השטחים כמקור כוח עבודה, כשוק לתוצרת, או כמקור לחומרי גלם; תכניות מים משור לבות, כאשר מקור מים אחד משרת חקלאים וכפרים בישראל

ואת דפוסי פעילותם באותה צורה בה ניהלו חייהם עד ל-5 ביוני 1967.

הביטוי המעשי למדיניות זו הוא בשלושה תחומים: ● אי נוכחות, ● אי התערבות, ● גשרים פתוחים.

כל נוכחות של השלטון הישראלי — בנייני הממשל, הדגל הישראלי, פטרול, משמר, שלט של המפקדה הצבאית — יש בה כדי ליצור נקודת חיכוך והתנגשות בין השלטון לבין התושבים.

הקו עליו החלט היה חד-משמעי: כל אימת שהדבר רק אפי שרי — יש להיעלם מעל פני השטח. שלטון כיבוש צבאי זור, ככל שממעטים לראותו ולחוש בו, כן קל יותר לשאתו.

כעיקרון ניתן לומר שהשאיפה של הממשל היתה כי ערבי מתושבי האיזור יוכל להיוולד בבית-החולים, לקבל את תעודת הלידה שלו, לגדול ולקבל את חינוכו, להינשא ולגדל ילדיו ונכדיו עד שיבה טובה — כל זאת בלי להיזקק לעובד-מדינה או לפקיד ישראלי ואף בלי לראותם כלל.

הקושי הוא כמובן, כיצד לגשר בין מדיניות זו לבין הצרכים הקבועים ועומדים של משימות הביטחון. אף על פי כן, יש חתירה עקבית לשביל-ביניים המשתדל לגשר בין השנים.

את משרדי הממשל משתדלים להוציא ממרכזי הערים ולהעבירם לפאתי הישוב, למקום בו ייתקלו התושבים במושל רק באקראי. אם נזקק תושב המקום לבית המושל — אדרבא, יבוא ויפנה אליו ותמיד ימצא שם דלת פתוחה ואוזן קשבת. אולם בן המקום, המהלך לענייניו ברחוב הראשי בעירו — אל יפגוש ואל ייתקל בביטויים החיצוניים של הממשל הצבאי. ואף בתחום הבטחוני, אין צורך ואין מקום לנוכחות צבאית לשמה. כל עוד שורר שקט במקום ואין בעיות — אין גם סיבה להפגין כוחות בשטח ובקרב האוכלוסייה. כל משימות שמירת-הסדר והטיפול הפלילי השגרתי נתונים בידי שוטרים בני המקום, ללא התערבות כלשהי מצד כוחות המשטרה הישראליים.

אולי אחד הפתרונות המקוריים ביותר שנמצא לצורך זה — הוא העתקת חלקם של בסיסי ההדרכה הצבאיים מישראל

ובשטחים, שירותי בריאות ותברואה משולבים, וכן הלאה. בין אם רצינו בכך ובין אם לאו, נגזר על ישראל להיות בלב-לבו של המזרח התיכון הערבי, ואין בידנו האפשרות להקיף עצמנו ב"חומה סינית" או לחפור את "תעלת בלאומילך" אשר יפרידו ויבדילו בינינו לבין שכנינו. עלינו לכפות עליהם להשלים לא רק עם עצם קיומנו אלא גם עם מערכת חיים משותפת. השטחים המוחזקים פתחו בפנינו הזדמנות בלתי רגילה לשם כך, ועלינו לפעול ליצירת עובדות אלה הלכה למעשה, תוך תלות מעטה ככל האפשר, ואפסית כמעט, בהסכמתו ובשיתוף פעולתו של העולם הערבי שבחוץ.

חתימה לנורמליזציה

עד כאן דיברנו על הדרך הכלכלית, לניטרולן של המגבלות השונות המפריעות ליצירת תנאים שיאפשרו לתושבים בשטחים המוחזקים ניהול חיים תקינים ונסבלים על אף השלטון הצבאי הכפוי עליהם, אך, כאמור — אנו פועלים גם בדרך שניה, והיא הנורמליזציה של אורח החיים.

להיות נתון לשלטון צבאי זר — יש לכך הבט פילוסופי-מופשט ויש לכך הבט מעשי וריאלי.

להבט הראשון, כמעט ואין בידנו לעשות דבר תיקונו. אכן — תושבי השטחים נמצאים תחת שלטון זר, שלטון שלא הם הזמינוהו, שלטון שאין בידם לסלקו. לכל הכמה לעצמאות, לריבון משל עצמו, לדגל, להמנון ולכל יתר הסממנים של מדינה — לכל אלה אין לנו פתרון מעשי כלשהו.

לא כן להבט השני — באינו מידה בא השלטון הצבאי הישראלי ופוגע או משנה את אורח החיים הסדיר הרגיל של הערבי תושב השטחים — כאן יכולים אנו לעשות הרבה על מנת להקהות את חוד הבעיה.

כמעט מיומו הראשון של הממשל הצבאי בשטחים המוחזקים הותווה אותו קו של שאיפה לנורמליזציה, הרואה לעצמו מטרה לאפשר לאוכלוסיית השטחים לקיים את סדרי חייהם

למחנה נטוש זה או אחר בשטח המוחזק. פתרון זה מאפשר בעת ובעונה אחת:

● להחזיק מספר גדול של כוחות בתוך השטח בלי לרתק כוחות מיוחדים למטרות ביטחון וכוננות, ובלי לשבש יתר על המידה את סדרי הפעילות הרגילים של צה"ל.

● להחזיק במצב הכן כוחות, הסורקים את השטח לארכו ולרחבו — בכביש, בשביל ובדרך לא-דרך, וזאת ללא הפגנת פעילות ממשלית-ביטחונית של פיסטול-נוכחות מרגיז.

● ואחרון, וודאי לא פחות חשוב — חסכון תקציבי ניכר.

הישראלי — אין המנגנון הממשלי מתערב בנעשה. ● המגע הטבעי בין ישראל לבין השטחים מוליד שם, כמוכר, רצון לחקות, להתפתח ולהתקדם. או אז, משבאה התביעה מצדם — נעשה כל שביכולתנו על-מנת להושיט עזרה ולקדם את רמת האוכ-לוסיה.

התחום הבולט ביותר והאופייני ביותר לגישה זו — הוא תחום החינוך. חינוך הוא באופן טבעי תחום רגיש ועדין, וקיימת בו רתיעה טבעית מפני התערבות גורמים זרים ועויינים. הפעולה היחידה שנעשתה על-ידי השלטון הישראלי היתה ביקורת ספרי הלימוד וביטול ספרים או פרקים שהיתה בהם הסתה אנטי-ישראלית או אף אנטי-שמית. להוציא זאת — לא שונתה תכנית הלימודים ביהודה ושומרון מזו שהיתה נהוגה שם בתקופת השלטון הירדני. וכל המסיים לימדיו זוכה לתעוררה מקומית המוכרת בכל מוסדות ההשכלה הגבוהה של מדינת ערב. הוא הדין ברצועת עזה — אף כאן נערכה ביקורת של ספרי הלימוד, אך פרט לכך נשארה התכנית ללא שינוי, ולאחרונה אף נעשה הסדר בתיווך אונסק"ו, שאיפשר לתלמידיים ברצועה לעבור את בחינת-הבגרות המצרית ממש, וכל אחד מן הנבחנים יכול — אם רצונו בכך — לצאת ולהמשיך לימדיו בקהיר כשהוא נהנה מכל ההקלות שמהן נהנה בעבר. הביטוי הסטטיסטי למדיניות זו, אולי, הוא המחשי ביותר. ס"ה המנגנון האזרחי הישראלי ביהודה ושומרון הוא 357 עובד. אם נוריד מזה את עובדי המכס ומנגנון מס-ההכנסה הישראלי ישארו כ-160 עובדים בלבד, לעומת מנגנון ערבי מקומי המונה כ-7,500 עובד. אם ניטול את מערכת החינוך, נמצא מנגנון ערבי של מנהלים, מורים ושרתים המונה 5400 עובדי-דים לעומת 19 עובדים ישראלים (כולל המנגנון לתשלום משכורות).

מצב דומה קיים ברצועת עזה. מספר העובדים הישראליים ברצועה מגיע ל-1200 איש, אך אם נוריד את אנשי המכס ומס-ההכנסה — נגיע לכ-90 ישראלים בלבד. וזאת מול קרוב ל-3,500 עובדים ערבים מקומיים. ובמערכת החינוך אנו מוצאים מנגנון ערבי המונה כ-1,750 עובד לעומת סגל ישראלי בן 5 עובדים בלבד.

עקרון אי-התערבות

עקרון אי-התערבות מהווה חוליה נוספת במדיניות אי-הנר-כחות. אף על פי כן יש לעקרון זה משקל סגולי משל עצמו.

אחד האלמנטים העיקריים בעמדה הערבית כלפי ישראל מקורו בדעות הקדומות ובראייה המעוותת והמסולפת של ישראל ומגמותיה. בעניין זה קיימת אצלם חרדה כנה מפני כוונות ההתפשטות של ישראל — התפשטות פיסית-גיאוגרפית התפשטות כלכלית-חברתית ומדינית. אם כי הדבר פרדוקסאלי, דווקא בשיבתנו בשטחים יש כדי להפריך ולהרגיע חששות אלה.

תחום אחד, הוא תחום הפעילות המשקית והמינהלית הופקד בידיים ערביות. הממשל הישראלי נשאר למעלה, ומצמצם רק בהעמדת התקציב לרשותן של הפעולות השונות. העקרונות המנחים את הממשל לצורך זה הם:

● תנהל האוכלוסיה את עצמה עם אנשיה היא, וכפי שנראה הדבר לה עצמה.

● פרט לתחומים שלגביהם עלולה להיות השפעה בלתי-אמצעית על ישראל (כמו נושאי תברואה או פעילות כלכלית, אשר יכולה לפגוע קשות במשק

מדיניות הגשרים הפתוחים —

מבקרים ותושבים

חוזרים מירדן

משפחה מעבר לקווים. על אף ההוראה המחייבת כל מבקר להתחיל את דרכו בחותמת הגשר הישראלית, נכנסו כ־23 אלף מבקרים.

המבקרים נשאו דרכונים של י"ג מדינות ערביות ומוסלמיות שונות. במקום הראשון, כמובן עומדת ירדן. אחריה — לפי הסדר — כווית, סעודיה, לבנון, מצרים, סוריה ועיראק, ובר־דיים מכל יתר מדינות המזרח התיכון.

יש אולי להצטער על כך, שמנורמליזציה זו אין גהנים עדיין הערבים תושבי ישראל. אמנם, גם הם זכאים לבקש ולקבל ביקורי קרובים וידידים הבאים מעבר לקו הפסקת האש. אולם שלטונות הצד השני אינם מתירים את כניסתם הם לשם בתחילה ניסו אמנם מספר ערבים, אזרחי ישראל, לצאת אף הם ולבקר את קרוביהם ממזרח לירדן. אך הם נעצרו בעברו הירדני של הגשר, נחקרו והוחזרו כלעומת שבאו.

לאחר מספר נסיונות נפל, נואשו המנסים וחדלו. צעדים אלה, בשלושת התחומים — אי הנוכחות, אי ההתערבות והגשרים הפתוחים — תרמו ותורמים לתחושת הנורמליות ומקמים את תודעת הכיבוש הצבאי. כאשר שואל תושב בשטחים את עצמו במה בעצם נשתנה עתה מצבו בחיי היומיום, לעומת אורח חייו לפני המלחמה — קשה לו למצוא הרבה דוגמאות לכך.

- את צה"ל — ממעט הוא לראות.
- המנגנון המנהלי הקודם נשאר על כנו. מורים ופקידים ממשיכים למלא את תפקידיהם לפי אותה מסגרת נוהלית וחוקית, כבעבר.
- כמעט כמו בעבר חופשי הוא לנסוע ולבקר מחוץ לשטח המוחזק, יכול הוא לסחור ולשווק את תוצרתו ויכול הוא לייבא סחורות מאותם ספקים ויבואנים.

בדרך זו מביאים לצמצום המניעים העלולים לגרות את האי־לוסיה, לעורר את חמתה ולדחפה לדרך ההתנגדות.

המערכת במרי האזרחי

אמרנו כבר קודם כי הברירה העומדת בפני התושבים היא להשלים עם המציאות ולהינות מממשל ליבראלי ובלתי־מתי־ערב בחייהם, ככל האפשר, או — על אף חוסר ההיגיון — לנקוט בדרך מרי וטירור. אז כמובן, לא תהיה גם לשלטון ברירה אלא לנקוט בכל צעדי המנע והתגובה הדרושים. הנסיון הראשון היה לקיים מרי אזרחי. קשה היה לערבים להשתכנע כי כוונתנו לעמוד ממש בהכרזותינו — „אין פיי־נוי ללא שלום“. הם היו בטוחים כי לחצים מדיניים מבחוץ, מלווים במרי אזרחי מבפנים, יביאו עד מהרה לפינוי הכוחות הישראליים.

מאחורי רעיון המרי עמדה ירדן. זו ניצלה את המעברים הפתוחים על־מנת להעביר כספים ולהמשיך לשלם משכורת לעובדי המדינה השונים או לממן ולתמוך גורמים שובתים, דוגמת עורכי הדין השובתים עד היום. בדרך זו קיוו להשיג פיע על עובדים אלה שישבחו וישיביתו את כל מערך החיים התקין. תגובת הממשל על כך היתה פשוטה — משיכה בכתף.

התחום השלישי בו באה לביטוי מגמת הנורמליזציה הוא, כאמור, מדיניות הגשרים הפתוחים.

הנחות היסוד במדיניות הממשל הקיימת היו שאין נזק ופסול בחידוש המגע בין ערביי השטחים לבין מדינות ערב שמסביב. בעצם, מבחינתה של ישראל היינו מוכנים לקיים גבול פתוח מזה עשרים שנה.

הצעד הראשון היה חידוש הפעילות המסחרית. התוצרת החקר־לאית של יהודה ושומרון חידשה את זרימתה מזרחה, לשווקים הרגילים שלה. לאחר מכן הותר היבוא של סחורות, תחילה רק אלה שכבר שולמו או אף הגיעו למחסנים בגדה המזרחית, אך לאחר מכן — כל סחורה אחרת שדרושה לשטחים, ואשר המקור הטבעי שלה מאותו כיוון.

ההגבלות היחידות הקיימות הן ההגבלות הבטחוניות והכל־כליות. כדי למנוע ניצול לרעה של תנועת סחורות זו להברחת נשק וציוד־לחימה אחר, קיימת ביקורת קפדנית בגשרים. וכל סחורה אשר לא ניתן לבדוק אותה בדיקה מוחלטת — אסורה ביבוא. הוא הדין, למשל, בכל קופסאות השימורים, אשר בדיקה דקדקנית שלהן מחייבת לפתוח כל קופסה בנפרד. הגבלה שניה היא כלכלית. אין מתירים יבואן של סחורות אשר אסורות ביבוא דרך נמלי הארץ. אחר הכל — רוצים אנו למנוע הברחות, שוק שחור וחבלה ישירה בכלכלתה של ישראל.

הצעד הבא היה — התרת תנועתם של אנשים. נושא זה הוא אולי האופייני ביותר לשטח כבוש, והכואב ביותר לנכבש, המוצא עצמו לפתע מנותק בעל כרחו מבני משפחה, קרובים, ידידים ועסקים הנמצאים מעבר השני של קו הפסקת האש, בשטח אויב, בשטח המהווה איזור לחימה רצופה ובלתי־פור־סקת. פרט לשיקול בטחוני צרוף, לגבי איש זה או אחר, יכול כל פונה לקבל היתר יציאה וביקור מעבר לקווי הפסקת האש. ההיתר מתייחס רק לעצם הרשות לצאת מן האיזור. ביועין מתירים את תנועתו החפשית והבלתי־מבוקרת של היוצא בכל ארצות ערב. ניתן היתר גם ליציאה לתקופה ממושכת, אם לשם לימודים ואם לשם עבודה בחו"ל.

השלב הבא היה כמעט מובן מעצמו. במקביל לביקורים מז־רחה הוחל בהתרת ביקורים מן המזרח — לשטחים. במשך תקופה זו, עד דצמבר 1969, יצאו לביקורים לגדה המזרחית כ־300,000 איש, תושבי יהודה ושומרון, מזרח ירו־שלים ורצועת עזה. באותה תקופה נכנסו קרוב ל־54,000 מבקרים מהגדה המזרחית לשטחים ולישראל. ואילו מספר כלי הרכב מכל הסוגים שעבר את הגשרים הוא כמעט 51,000. אם אין נימוק בטחוני השולל את הפונה כאן, בשטחים, ואם אין ידיעות שליליות מוקדמות על המבוקש — ניתנים היתרי־ביקור מהמזרח הן בשטחים המוחזקים והן בישראל עצמה.

„גולת הכותרת“ של הגשרים הפתוחים היא מבצע „ביקורי קיי“, אשר התנהל הקיץ זו הפעם השניה, ללא כל תקלה. במסגרת מבצע זה פנו תושבי השטחים וביקשו את כניסתם לביקור ממושך — חודש עד שלושה חודשים — של קרובי

והתוצאה — השביתות פסקו, החנויות נפתחו והלימודים מת-נהלים כסידרם, כמעט.

הדוגמה הבולטת והאופיינית ביותר היתה, אולי, תגובתם של תושבי השטחים לאחר השריפה במסגד אל-אקצה. בעת שמחוץ גשתוללו הרחות, העולם הערבי והמוסלמי גם יחד קראו בהיסטריה לג'האד אנטי-ישראלי, כמעט ולא היתה תגובה לכל אלה ברחוב הערבי אצלנו.

אין זה משום שכאבו פחות את כאב שריפת המסגד ואין זה משום שמשך השנתיים שחלפו הפכו לאהוב אותנו יותר. היו לכך שתי סיבות: — הראשונה והעיקרית, על בשרם למדו תושבי השטחים את האיוולת שבגילויי מרי והתנגדות. השביתות וההפגנות אינן פוגעות בישראל במאומה, אולם בעקיפין — רב הנזק והשיבוש שבא בגללן בחייהם עצמם. והסיבה השניה, משנית — אף כי אולי חשובה ביותר כסימן מעיד לבאות — דומה כי השנתיים של חיים בצוותא למדום להכיר את ישראל טוב יותר, ודומה שהאמינו מלכתחילה לגירסה הישראלית לפיה לא היתה לנו יד ורגל בהצתה, וכי היה זה אחרון האינטרסים שלנו לראות בשריפת המסגד.

אין זה איכפת לנו אם האוכלוסיה תסבול כתוצאה מיוזמתה ומעשיה היא. חנויות סגורות — פירושו של דבר סבל וטרדות לאוכלוסיה, ובמקרים מסויימים — היזקקות לחנויות ולסו-חרים ישראלים המשמשים אלטרנטיבה. בתי-ספר מושבתים — החינוך הערבי הוא שנפגע. אף תלמיד ישראלי אינו סובל מכך. ואכן, עד מהרה נתברר כי נשק המרי הפך לערבים לבמקרה. הוא חזר ופגע ביוזמים ובמפעילים עצמם. במקביל לקו זה נקטה מדיניות הפוכה. מרי פאסיבי — מותר; הת-פרעויות ואלימות — אסורים בתכלית האיסור. ואכן, אם רק היו נסיונות להתפרע, לידות אבנים או לחסום צירי תנועה — מייד נכנס השלטון והגיב במהירות ובתקיפות — ולא בנשקם של המפגינים. יתרונו של צה"ל אינו בהתמודדות בקרבות אבנים ומקלות. יתרונו בכוח החוק — הטלת עוצר מידי, ובכוח הנשק — הפעלת רכב, זחל"מים ואף טנקים — על מנת לוודא שמירת עוצר זה. המכה החמורה ביותר להתפר-עויות התלמידים הונחתה, לפני מספר חודשים בשכם, כאשר בתגובה על התפרעויות חוזרות ונשנות בבי"ס „צלחייה" בשכם, נתפס בי"ס זה תפיסת-קבע ומבניו החלו לשמש את מתקני הממשל הצבאי. הלקח היה ברור. דרך המרי — לא היא הדרך!

הפגנת
תלמידות

המערכה בפעילות החבלנית

פעולותיהם את אשר לא הצליחו להשיג ארבעה צבאות כבירים, על גייסותיהם, רכבם ומטוסייהם.

בחודש אוגוסט 1967 נתחדשו פעולות המחבלים הראשונות שלאחר המלחמה. היו אלו פעולות בשטח ישראל ה"קטנה", אשר מבצעייהן באו מעברו השני של "הקו הירוק". היו אלו מספר חבלות במפעלי תעשייה, פיצוצים של גשרונים ומעברי-מים והנחת פצצות-תופת כנגד האוכלוסיה האזרחית במקומות שונים, כאשר הספקטולרי כולם היה הנסיון להניח מטען חומר נפץ בקולנוע "ציון" בירושלים.

התנאים האוביקטיביים של הגאוגרפיה והטופוגרפיה הארצי-ישראלים רחוקים מאוד מן האידיאל של מלחמת טירור וגרילה. זוהי ארץ קטנה, חשופה בדרך כלל וללא מסתור טבעי, וכמעט שאין בה אזורים שאין רכב יכול לנוע בהם בכל כיוון. הספרות הפרטיזנית היא, כידוע, עשירה ומגוונת, והדמיון הערבי הפורה החל משתלהב עד מהרה. סיפורי הפרטיזנים הרוסיים במלחמת העולם, משנתו של מאו המסכמת את דרכו לנצחון, דרכו של קסטרו וכמובן — מלחמות אלג'יריה וויאטנאם. אלה היו ציוני הדרך — אך המציאות המרה מיהרה לטפוח על פניהם, השלב הראשון של התארגנות הטיירור היה מבוסס בעיקר על האיזור הכפרי. שם החלו להתארגן חבורות הפדאונים בקבוצות של חמישה, עשרה ואף יותר, משהחלו לרדוף אחריהם ולהילחם בהם — חיפשו מסתור במערות שבהרים. אולם כוחות הביטחון, אשר הפעילו את כל אמצעי הלחימה המודרניים — רכב, טנקים, ובעיקר, הרבה מסוקים — ידם היתה על העליונה.

בשלב שני נתבססה עיקר הפעולה על חוליות, אשר צריכות היו לחודר בהסתננות מעבר לקווי הפסקת האש. אלה היו נושאות על גבן את כל הציוד הדרוש להן לשהייה של תקופה קצרה בשטח (נשק, חומרי חבלה, מזון וציוד רפואי), מסתרות במערה ומנסות לפעול מתוכה ואח"כ — נסוגים שוב אל מעבר לנהר. את עיקר מלאכת הסיכול עשו ועושים כוחות צה"ל הסוגרים את קווי הפסקת האש, מגלים כל מי שחדר מבעד לקוים, ורודפים אחר כל קבוצת חודרים עד שיוצרים עמה מגע.

בשלב השלישי, החל נסיון להקים מחתרת בישובים הערביים, כאשר הפידאיון צריכים להיבלע בתוך כלל התושבים, ובעיקר — ליהנות מן החיפוי שאלה יתנו להם באי-שיתוף הפעולה עם השלטון. שלב זה מתאפיין גם בתופעה אחרת — כל-כולו של המאבק הפידאיני אינו מנסה לפגוע ביעדים צבאיים או לחפש לעצמו פעולות חבלה מסובכות ומסוכנות. הם מעדיפים את הפעולות הקלות והפשוטות ביותר לביצוע ואפילו הן השפלות ביותר — מכוניות תופת במרכזי ישובים; פצצות במקומות ציבוריים, רימוני-יד, המוטלים לעבר רכב נוסע, במסגרת זו אין הם נרתעים אף ממקומות המקודשים לערבים עצמם — רימוני-יד במערת המכפלה או מטעני חבלה סמוך להר הבית בירושלים.

הפעילות החבלנית אף היא נזונה ומיובאת מבחוץ, מן העבר השני של קווי הפסקת האש.

ב-20 ביוני 1967, כעשרה ימים בלבד לאחר תום הקרבות, נתפרסמה בבירות הודעה מטעם "אל-עאציפה", הזרוע המבצעת של ארגון ה"פת"ח". על פי הודעה זו "העתיקה מפקדת הארגון את מושבה אל תוך השטח הכבוש בידי ישראל", וכן, כי מכאן ואילך ימשיך הארגון בפעולותיו "כשהוא עושה זאת הרחק מן הארצות הערביות, כדי למנוע מאלה את הסכנה של היפגעות מן התגובות הישראליות, בעקבות פעולות הפדאיון". היו אלה לקח ומסקנה הגיוניים של מפקדת הפת"ח, ממה שקדם והביא למלחמת ששת הימים.

הנסיגה של ארגון ה"פת"ח" (ועמו גם יתר ארגוני המחבלים, שאפילו לא הצהירו הצהרה דומה) מהקרזה-ההחלטה זו — כאשר המפקדה חזרה ונתמקמה בארץ ערבית ועמה גם עיקר כוחותיו של הארגון, ואילו הפעולות שוב מתבצעות ברובן מתוך לשטחים הנמצאים בשליטה ישראלית — בכך נתמקדה עיקר ההתמודדות של השנתיים ומחצה האחרונות, ובכך גם מתגלמת תמצית ההצלחה הישראלית במלחמה בטיירור.

תוצאה זו הושגה על-ידי שילוב מתואם ומוצלח של שתי מערכות נפרדות. במערכה האחת, בקווי הפסקת האש — לחסום ולמנוע חדירות כלשהן של מחבלים אל תוך הטריטוריה שבידי ישראל — נושא בעיקר צה"ל. מבחינה זו, אין בעצם הבדל מהותי בין המחבלים לבין כוחות צבאיים סדירים שמעבר לגבול. אלה כמו אלה, מהווים כוח אויב הפועל מתוך שטחיו אל מעבר לקוים, ועם השתכללות אמצעי הלחימה שבידי ארגוני המחבלים, הולכת וקטנה אף ההבחנה באופי הפעולות שביניהם. המערכה השנייה היא זו של הממשל הצבאי בתוך השטח (מובן כי זוהי מערכה משולבת של כל שלוחות הבטחון), המכוונת למנוע התבססות של הארגונים בפנים ולהביא להפרדה ולבידוד בין רוב האוכלוסיה לבין המחבלים.

נתרנו כאן רק במערכה השנייה, זו השזורה באופן אורגני בכל יתר תחומי הפעולה של הממשל הצבאי בשטח. עם זאת, ראויה גם ראויה הפעולה הנעשית בתחום המערכה הראשונה שידובר ויסופר בה.

הנחתם של ארגוני הטיירור כי יוכלו להתבסס בפעולותיהם על אוכלוסיית השטחים המוחזקים נתקבלה על הדעת והיתה מובנת מאליה. מבחינתם, שבו וחזרו לפעול מאותם בסיסים בהם נמצאו עוד קודם למלחמת ששת הימים, בכפרים ובערים, בקרב אחיהם תושבי הגדה, אשר סיעו בידם עוד בתקופת השלטון הירדני. זאת ועוד: עובדה היא כי מרבית האוכלוסיה שואפת בכנות לראות בהסתלקות כוחות צה"ל ובהסתלקות השלטון הישראלי מתוך השטח, עובדה היא כי מרבית האוכלוסיה, אהדתה הטבעית נתונה ללאומנים הצעירים הנושאים את נס המהפכה הפלשתינית, והמנסים להשיג על-ידי

חייב העונש להראות מייד. הריסת בתיהם של המחבלים מכוונת להשיג מטרה זו ממש. אם רצוננו להרתיע צעירים בחברון מללכת בדרכו של עז א-דין ריס, אשר הטיל את רימון היד במערת המכפלה — לא נשיג זאת עלידי גזר דין של מאסר עולם אשר יתפרסם כתשעה חדשים לאחר המעשה (עקרונות משפט הצדק של ישראל אינם מאפשרים לנו לקצר את ההליכים ולהסתפק במשפט-שדה קצר וחסוף). מאידך גיסא, פיצוץ ביתו, למחרת תפיסתו והודאתו באשמה — זהו „עמוד העשן” אשר כל אחד רואה, שומע ומבין.

שלילת גזר דין המוות למחבלים

כאן פועלים ללא ספק גם שיקולים של מוסר וגישה ליבראלית כללית למשפט ולענישה המודרניים. ישראל שללה ובטלה, מאז קיומה, את גזר דין המוות בסדרי המשפט הרגיל שלה. לא יהיה זה פשוט לבוא ולבצע הוצאות להורג של מחבלים ואפילו מותר הדבר על פי החוק הקיים. אולם אין זה המניע הבלעדי להימנעות מגזרי דין מוות עד כה. מה שמנחה את מדיניותנו ופעולותינו זו היעילות והתכליתיות של המלחמה במחבלים, ודווקא מנקודת ראות זו יש בהוצאות להורג גם הרבה נזק. אין אנו, כשלטון, מחפשים את הנקמה על מעשה החבלה והפשע שבוצע, אף כי לפעמים הדחף לכך רב. מגמתנו למנוע, או לפחות לצמצם פעולות אלה לעתיד. גזר דין מוות ספק אם ירתיע רבים מלהצטרף לארגוני הטרור. הנסיון מורה לנו כי הסיכוי להיחרג, תוך מאמצי ההסתגנות והחדירה מעבר לקווים, לא הרתיע מחבלים חדשים מלנסות זאת שוב ושוב. לעומת זאת דחף האיום בגזר דין מוות את המחבל — ברגע שנתקל בכוחות הביטחון — להיחלם על חייו, אם לא יוכל להינצל, לפחות יסב מירב האבדות לאויבו. אך גם משנתפס, עלולה תודעת גזר הדין הצפוי לפתח הקשחה בהתנהגותו. מין מרטיריוזיה-העצמית הבאה לכלל ביטוי בחוסר נכונות לשתף-פעולה עם החוקרים ובחוסר נכונות למסור ידיעות אשר יסגירו את חבריו. כיום יודע כל מחבל כי מרגע שהרים ידיו אל-על, לא יאונה לו רע. ידיעה זו היא הגורם העיקרי המסביר את המספר הגדול של פדאינים המסגירים עצמם מרצון או ללא גילוי של התנגדות, והמסייעים אח"כ להמשך החקירה ומביאים לנפילתן של רשתות שלמות.

אבדן זכויות והטבות

ולבסוף, פועל על האוכלוסייה גורם נוסף ורב משקל — החשש לאבד את הזכויות וההטבות מהן הם נהנים מידי השלטון הליבראלי הצבאי. אף כי יש, כמובן, מצדם הסתייגות כוללת לעצם נוכחות צה"ל בשטח, הרי בכל זאת יודעים התושבים היטב כי ניתן לנהל ממשל צבאי בדרכים שונות, ואין זה מובטח כלל כי יוכלו ליהנות מן הזכויות של תנועה חופשית,

בכל הפעולות הללו, בכל אחד מן השלבים שבהתפתחות דרכו של הטרור, מהווה גורם אחד את לשון המאזניים לכאן או לכאן, — עמדתה ויחסה של כלל האוכלוסייה הערבית שבשטחים אל חוליות המחבלים. אחת המטרות העיקריות של המדיניות הישראלית בשטחים היא לבודד את הטרוריסטים מכלל האוכלוסייה.

חברו לצורך זה ופועלים יחד חמישה גורמים שונים:

פעולתם המתואמת של כוחות הביטחון

אין הכוונה להיכנס בסקירה זו לניתוח מפורט של פעילות זו, לה שותפים כוחות צה"ל, משמר הגבול, משטרת ישראל ואנשי שירות הביטחון. מערכת מודיעין משוכללת ויעילה, הקשורה קשר הדוק ובלתי-אמצעי עם הכוחות המבצעים המסוגלים לנצל בהצלחה את הידיעות המגיעות ולהפיק מהן תועלת. עבודה יסודית ואפורה, תוך סכנות נפש שאינן נופלות הרבה משל אלה העושים מלאכה דומה על קו הפסקת האש — אלה הם המרכיבים של סודות ההצלחה.

הימנעות מעונש שרירותי

מטרתנו הברורה היא למנוע הדרדרות למערכה כוללת בין ישראלים לבין הערבים תושבי השטחים. זהו התנאי הראשון שידחוף את האוכלוסייה לתמוך ולסייע למחבלים וזהו גם התנאי להמשך התהליך החינוכי של נורמליזציה בין שני העמים. ההימנעות מעונש שרירותי היא הכלל הראשון, והחשוב ביותר בבידוד הטרור מכלל האוכלוסייה.

כל תושב ותושב בשטחים יודע היטב כי כל עוד לא היה שותף ולא היה מעורב במתן סיוע — ישיר או עקיף, אקטיבי או פאסיבי — למחבלים — לא יאונה לו רע. עונש שרירותי רק היה מעמיד אותם בפני מציאות מביכה: — אם ממילא עלולים הם להיענש, ללא קשר להתנהגותם או למעשיהם בפועל, הרי שייטיבו אולי לעשות אם יצטרפו אל ארגוני הטרור, ולפחות תהא להם הרגשה כי אכן פעלו ועשו כפי יכולתם. דילמה זו ברצוננו למנוע.

הענישה הכבדה והמהירה

אלמנט המשלים את ההרתעה מהליכה בדרך הטרור. מופע-לות על ידינו בעצם שתי מערכות ענישה — ענישה על פי תקנות אדמיניסטרטיביות וענישה על פי ההליכים המשפטיים המקובלים. יתרונה הגדול של הענישה האדמיניסטרטיבית הוא במהירות הביצוע. במלחמה בטרור אין השלטון יכול להרשות לעצמו להמתין שלושה, שישה או אף תשעה חדשים עד להשלמת כל תהליכי החקירה, הכנת התיק המשפטי וההתדיינות בערכאות המשפטיות השונות. על מנת להרתיע

ישוביהם. חלילה לנו להשלוח את עצמנו כאילו יש בידינו פתרון מלא ושלם לבעיה. היפוכו של דבר. כל עוד לא נמצא פתרון מוחלט לסיכסוך הערבי-ישראלי, יימצאו תמיד אלה אשר יידחפו אל דרך הטיור ובוודאי עוד נכוננו לנו מבחנים קשים. מה גם שמספר האבדות העוללות להיגרם לנו אינו מושפע כלל מהיקף ארגון המחבלים, ציודו, אימונו, והישענותו על האוכלוסייה המקומית. עם זאת, יש במבחנים שעמדנו בהם עד כה כדי לעודד גם לגבי סיכויינו לעמוד במבחנים העתידיים.

מאבק על נפש האוכלוסייה

עיקר המערכה כיום, בתום שנתיים ומחצה לשיבתנו בשטחים, מתנהל על נפשה של האוכלוסייה. בעייתן של מדינות ערב, בקווי הפסקת האש, ובעייתן של ירדן וארגוני המחבלים בתוך השטחים — למנוע נורמליזציה, למנוע הסתגלות למצב הקיים. מבחינה זו — מבחינת האינטרס של ירדן ושל ארגוני המחבלים — אין לגביהם סכנה גדולה יותר מגיבושם של דפוסי חיים המאפשרים דו-קיום וחיים בצוותא ישראלי-ערבים. אין התפתחות חמורה עבורם משיפור במצבה הכלכלי של האוכלוסייה, מעליה ברמת חיה או ברמת השירותים שלה. עיקר המאבק מתרכז בשטחים עצמם — למנוע, להפריע, לשבש כל דבר בתחום הנורמליזציה — וזאת על-ידי:

- פגיעה במפגש האנושי התמים בין שני העמים.
- פגיעה בכל פעילות כלכלית ישראלית בתוך השטח ובכל פעילות כלכלית של ערבים בישראל.
- פגיעה בעצם התהליך של חזרה לחיים נורמאליים. אפילו הצגת קולנוע סתמית עשויה להיות פסולה שהרי היא מבטאת נורמליזציה.
- טיורר אישי כלפי בעלי תפקידים שונים, אשר מלאכתם מחייבת אותם לקיים מגע עם הממשל הישראלי.

משהוסטה פעילות המחבלים לכיוון זה, הוסט גם הנטל של עמידה במאבק לעבר האוכלוסייה המקומית עצמה. הממשל הצבאי וכוחות הביטחון יעשו כמיטב יכולתם וימשיכו לחסום את צירי החדירה מבחון, ינסו להתחקות אחר עקבות המחבלים במגמה להביאם למעצר — אלא שאין די בכל אלה, ולא בכך מוקד הבעיה. זו טמונה בטיורר הפנימי, ועמו תהיה האוכלוסייה חייבת לעמוד ולהתמודד. מצבם אינו קל. נקרעים בין אינטרסים מנוגדים ונשחקים ביניהם, יודעים הם היטב כי אם יסייע משהו מהם למחבלים בפעולתם — אנו נאסור אותם ונהרוס את ביתם. ואילו — אם ינסה למנוע בעד אנשי אל-פתיח מלפעול, עלולים אלה להתנכל לחייו.

ממשלת ישראל מוכנה להציע להם את העזרה שהיא חייבת לאזרחיה, ככל ממשלה האחראית לחוק ולסדר. הממשל חייב לדאוג לתעסוקה, חייב לדאוג לשירותים וחייב למצוא פושעים ולהעמידם לדין. אולם שום שלטון, ואף לא השלטון הצבאי

שלנו, לא יוכל להבטיח את חיי התושבים אם לא ישתפו אלה פעולה עמו. אנו מוכנים לספק להם נשק להגנה עצמית. אנו מוכנים לממן שמירה בכפרים להגנת התושבים — אך לא נוכל לעשות זאת לבדנו, ובמקומם. ואם מדובר בשיתוף פעולה לצורך המלחמה בארגוני המחבלים, איננו מבקשים מהתושבים כי יעשו זאת על מנת לעזור לנו, לישראל, להגן על עצמנו מפני המחבלים. הסכנה שבהידרדרות המצב אינה לישראל, אפילו יגדל הנזק וירבה מספר הקורבנות. לא כן אוכלוסיית השטחים. כי בסיסמא של מלחמה ערבית, הורסים המחבלים את הערבים ולא את היהודים.

כבר אמרנו כי מטרתנו העיקרית אינה הנקמה והעונש אלא השגת אפקט ההרתעה. עתה, משהוסט הדגש של פעולת המחבלים על נסיונות להתבסס כמחתרת בתוך הערים והכפרים, כאשר תובעים הם את שיתוף הפעולה האקטיבי והפאסיבי של כל תושב ותושב, וכאשר מפעילים הם טיורר אישי כלפי כל מי שאינו פועל כן, עומדת האוכלוסייה בפני הברירה בין שני לחצים מנוגדים. הגברת פעילות המחבלים מחייבת הגברת צעדי המניעה של כוחות הביטחון. חלקם מתבטא בהגברת הסריקות, החיפושים והמעצרים, וחלקם מתבטא באי נכונות ליטול כל סיכון מיותר מבחינתנו — למנוע היתרים שונים כגון רשיונות תנועה מחוץ לאיזור, מניעת רשיונות רכב, רשיונות מסחר, קבלת ביקורים מהחוץ וכיו"ב, וחלקם — בהרחבת הקריטריונים לענישה והחלתם גם על אלה שהיו שותפים פאסיבית בלבד למעשי המחבלים. מכל הצעדים הללו נפגעת כלל האוכלוסייה. אפילו לא רצינו בכך, הננו נאלצים להפעיל לחץ-נגדי זה.

זוהי ברירה העומדת בפניהם. אם יעלה בידם להחדיר את חומרת הבעיה למנהיגים שמעבר לקו — מה טוב, אך אם לאו — תשאר בידיהם האפשרות לנסות ולפעול בכוחות עצמם. יהיה עליהם להתארגן ולעמוד איתנים בפני הלחץ. הזכות לחיות חיים שקטים זו אינה השלמה עם הכיבוש; האפשרות לעבד האדמה ולמכור את התוצרת החקלאית — אינה שיתוף פעולה עם ישראל; ואפילו יציאה לעבודה בישראלי, לצורך השגת פת לחם — אינה כניעה. אלה הם אינטרסים שלהם, ורק שלהם. על כך יצטרפו הם להגן ולהלחם. בשכנוע, בהוקעה ואם לא יהיה מנוס — אפילו בנשק. אחרת רק יביאו שואה על עצמם. ישראל והממשל הצבאי מוכנים לעמוד

חשפו את התרמית הגדולה המסתתרת מאחורי איומיהם של ארגוני המחבלים. אין אלה יכולים לממש את איומיהם ולהוציא להורג מאות ואלפי תושבים חפים מפשע. מבלי לחכות לשלום הפורמאלי, מבלי לחכות ליריב שיבוא ויאות לשבת עמנו לשולחן הדיונים — כאן בתוך השטחים ובתוך האוכלוסייה המקומית התחלנו במרקם יחסים חדשים. במסה ומעש, בנסיונות ובמשגים — כך מחפשים אנו את הדרך קדימה. הצד השני אינו מוכן לשתף עמנו פעולה בדרך זו. הבקיעים והפרצות דרכם מנסים אנו לעבור וליצור עובדות חדשות — אף הם צרים ומוגבלים. אף על פי כן — דומה כי יש כאן ראשית מסלול אשר רוב רובו מותנה ביזמתנו אנו, במעשינו ובמחדלינו.

האתגר הוא גדול וכבד. הסיכוי להתקדם ולהגיע לתוצאות בדרך זו אינו רב. עם זאת, יש בכברת הדרך שעשינו בשנתיים ומחצה שחלפו כדי לעודדנו להמשיך וללכת בדרך הקשה: — להלחם במרי ולסכל את הטירור בד בבד עם מאבק בלתי פוסק לקידום הדו־קיום בין שני העמים.

לימינם, מוכנים לספק להם את הנשק הדרוש להגנתם, אולם את המלאכה חייבים יהיו לעשות בעצמם.

היש סיכוי כי יוכלו להתמודד עם הבעיה? דומה שכן. בשני מבחנים הועמדה אוכלוסיית השטחים ובשניהם גברו בה התבוּרָה נה ויצר הקיום הטבעי.

המבחן הראשון היה חיסולו של המרי האזרחי, אותו כבר הזכרנו. על אף ההסתה הערבית מבחוץ, על אף פעולות הארגון מבפנים, ולמרות שאין ירידה באיבה כלפינו או ברצון לגרום לנסיגתנו־גירושנו — הבינו את חוסר התכליתיות שבפעילות זו ואמרו למסיתים „לא!" מפורש.

דוגמה שניה ואופיינית יותר זו העבודה בישראל. התנקשויות בלשכות העבודה, חבלות באוטובוסים ומשאיות המסיעים את הפועלים לעבודתם, וכן איומים מפורשים על נהגים ושותפים אחרים לארגון העבודה — כל אלה נועדו לשים קץ לתופעה זו. אף על פי כן — לא נרתעו התושבים, ומחודש לחודש גדל מספר העובדים בישראל באלפים רבים. תושבי השטחים

חתום על „מערכות"

דמי חתימה שנתיים (8 חוברות) — 4 ל"י